

Sławomir Wadył

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ WYKOPALISKOWYCH NA GRODZISKU ZWANYM „OKRĄGŁA GÓRA” W PASYMIU, POW. SZCZYTNO, STAN. 1 W ROKU 2016¹ —

Słowa kluczowe: grodzisko, okres wędrówek ludów, wczesne średniowiecze, Prusowie

Schlüsselwörter: Burgberg, Völkerwanderungszeit, Frühmittelalter, Preußen

Keywords: Migration Period, Early Medieval Period, Old-Prussians

Badania grodziska w Pasymiu stanowiły element projektu dotyczącego wczesnośredniowiecznych dziejów dawnych ziem pruskich realizowanego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. „Okrągła Góra” od dawna była przedmiotem zainteresowania archeologów – była badana zarówno w XIX w.², jak i latach 1961–1964, kiedy to przeprowadzono tam szerokopłaszczyznowe prace wykopaliskowe³. Pomimo bardzo interesujących rezultatów badań nie doczekały się one pełnego opracowania. Biorąc pod uwagę fakt, że jest to jedyne grodzisko z horyzontu chronologicznego, który zazębia się z funkcjonowaniem grupy olsztyńskiej wznowienie badań było ze wszech miar oczekiwane. Głównym celem wznowienia prac była weryfikacja wyników dawnych badań, przede wszystkim w zakresie chronologii⁴.

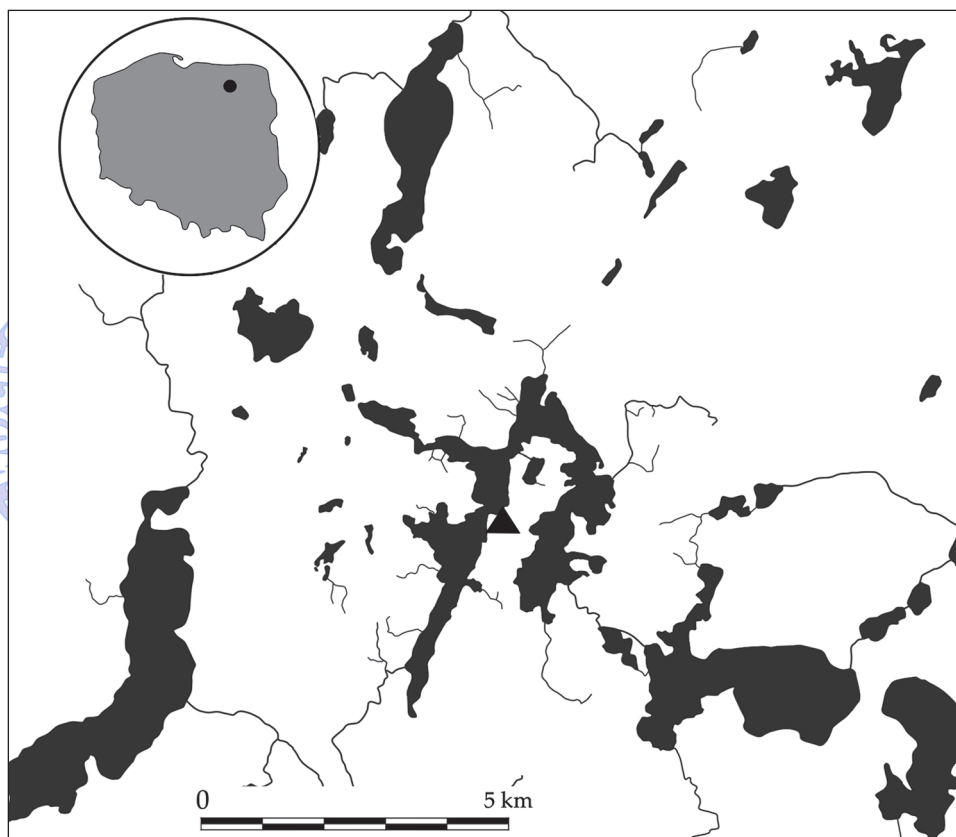
¹ Niniejszy artykuł powstał w trakcie realizacji projektu *Ziemie pruskie we wczesnym średniowieczu. Kształtowanie się nowej struktury osadniczo-terytorialnej i społecznej w świetle źródeł archeologicznych*. Badania zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych w ramach finansowania stażu po uzyskaniu stopnia naukowego doktora na podstawie decyzji numer DEC-2015/16/S/HS3/00533. Tytuł niniejszego artykułu jest nawiązaniem do pierwszego tekstu sprawozdawczego z badań z lat 60. XX w. opublikowanego na łamach *Komunikatów Mazursko-Warmińskich* – R. Odoj, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu-Ostrowie, pow. Szczytno, w roku 1962*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1962, nr 4, ss. 827–830.

² [H.] Boenigk, *Der runde Berg bei Passenheim*, *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia*, 1880, Bd. 6, ss. 108–110; G. Bujack, *Der runde Berg bei Passenheim*, *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia*, 1881, Bd. 7, ss. 108–110; Idem, *Der Kuglacker Schlossberg und andere Wallberge*, *Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia*, Bd. 13, ss. 89–93.

³ R. Odoj, op. cit., ss. 827–830; Idem, *Wyniki badań grodziska z VI–VIII w. n.e. w Pasymiu, pow. Szczytno, a problemy kultury mazurskiej*, *Rocznik Olsztyński*, 1968, R. 7, ss. 113–147.

⁴ Pracami kierował autor tych słów wspierany przez mgra Kacpra Martykę z Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. W badaniach uczestniczyły również mgr mgr Sylwia Borowicz, Anna Kubicka oraz grupa studentów z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Gdańskiego i Uniwersytetu Szczecińskiego.

Stanowisko znajduje się 1,5 km na północny-zachód od Pasymia. Jest położone na półwyspie zwanym Ostrów usytuowanym się pomiędzy odnogami jeziora Kalwa, na zachodnim brzegu półwyspu na niewielkim cyplu, osiagającym wysokość 156 m n.p.m. i wcinającym się w wody zachodniej odnogi jeziora (Ryc. 1).

Ryc. 1. Lokalizacja grodziska w Pasymiu, pow. Szczytno (rys. S. Wadył)

Prace wykopaliskowe poprzedzone zostały badaniami geofizycznymi metodą geomagnetyczną. Prospekcję geomagnetyczną, której celem było rozpoznanie i określenie położenia miejsc istotnych zmian w natężeniu pola magnetycznego (anomali) na terenie grodziska i w jego bezpośredniej okolicy, a także dokładne zlokalizowanie wykopów z lat 60. XX w. przeprowadził mgr Wiesław Małkowski z Instytutu Archeologii UW. Jeden z nich został zlokalizowany precyzyjnie, co pozwoliło na wytyczenie dwóch wykopów stycznych do miejsc dawnych badań. Przed rozpoczęciem prac wyznaczono nową siatkę arową, uwzględniającą lokalizację wykopów archiwalnych i badanych obecnie. Badania geomagnetyczne uwiarydliły

również liczne anomalie dipolowe związane z prawdopodobnymi pojedynczymi obiektami metalowymi, jak również anomalie liniowe, które mają przypuszczalny związek ze współczesną komunikacją lub obecnością liniowych obiektów archeologicznych pod powierzchnią gruntu.

W toku prac wyeksplorowano trzy wykopy. Wykop 1 wytyczono w północno-zachodniej partii grodziska, częściowo na majdanie, częściowo zaś na stoku ostro opadającym w stronę jeziora. Miał wymiary 10×10 m i zajmował ostatnią większą, nieprzebadaną dotychczas przestrzeń w obrębie grodziska. Wykop 2 usytuowano na wschodnim stoku grodziska opadającym dość łagodnie w stronę płaskowyżu znajdującego się na północny wschód od wyniesienia. Wykop był styczny do rozległego wykopu z lat 60. XX w. i miał wymiary 55×5 m. Ostatni wykop (oznaczony numerem 3) wytyczono na płaskowyżu usytuowanym na północny wschód od grodziska. Zajmował obszar 0,75 ara. Łącznie badaniami objęto areal o powierzchni 4,75 ara.

W wykopie 1 zarejestrowano nawarstwienia kulturowe o miąższości od 0,3 m (na majdanie) do 1,75 m na stoku i odsłonięto szereg obiektów. Były to zarówno rozległe objekty częściowo przebadane w latach 60. XX w., jak i niewielkie jamy oraz dołki postłupowe. Część odsłoniętych obiektów należy datować na horyzont późnego okresu wędrowek ludów – początki wczesnego średniowiecza⁵, inne natomiast pochodzą z wczesnej epoki żelaza⁶ (objekty o tej metryce koncentrowały się, co zadziwiająco, na stromych stokach opadających w stronę jeziora).

Na podstawie rezultatów uzyskanych w wykopie 2, jego obszar można podzielić na dwie strefy: strefę umocnień we wschodniej części wykopu na stoku grodziska oraz strefę osadniczą usytuowaną na płaskowyżu znajdującym się na wschód i północny wschód od grodziska. W tzw. strefie umocnień zadokumentowano struktury związane z funkcją obronną grodziska. Oprócz obiektów i nawarstwień, które należy wiązać z systemem umocnień zarejestrowano również te o charakterze osadniczym (przede wszystkim jamy wyznaczające starszy, datowany na WEŻ horyzont chronologiczny). Urządzenia obronne rozciągały się na długości 36 m. Wśród elementów obronnych wyróżniono: główny wał otaczający pierwotnie majdan od strony lądu, platformę bądź murek kamienny – rodzaj licowania, wzmocnienia wału zarejestrowany od strony plateau, „fosę 1”, domniemany „wał 2”, najpotężniejszą „fosę 2” oraz dwie kolejne fosy⁷. W „strefie osadniczej” wyróżniono kilka jam osadniczych o nie do końca jasnej funkcji. Z większości z nich pozyskano niewielką liczbę materiałów zabytkowych. Poza nimi zadokumentowano szereg dołków postłupowych, które

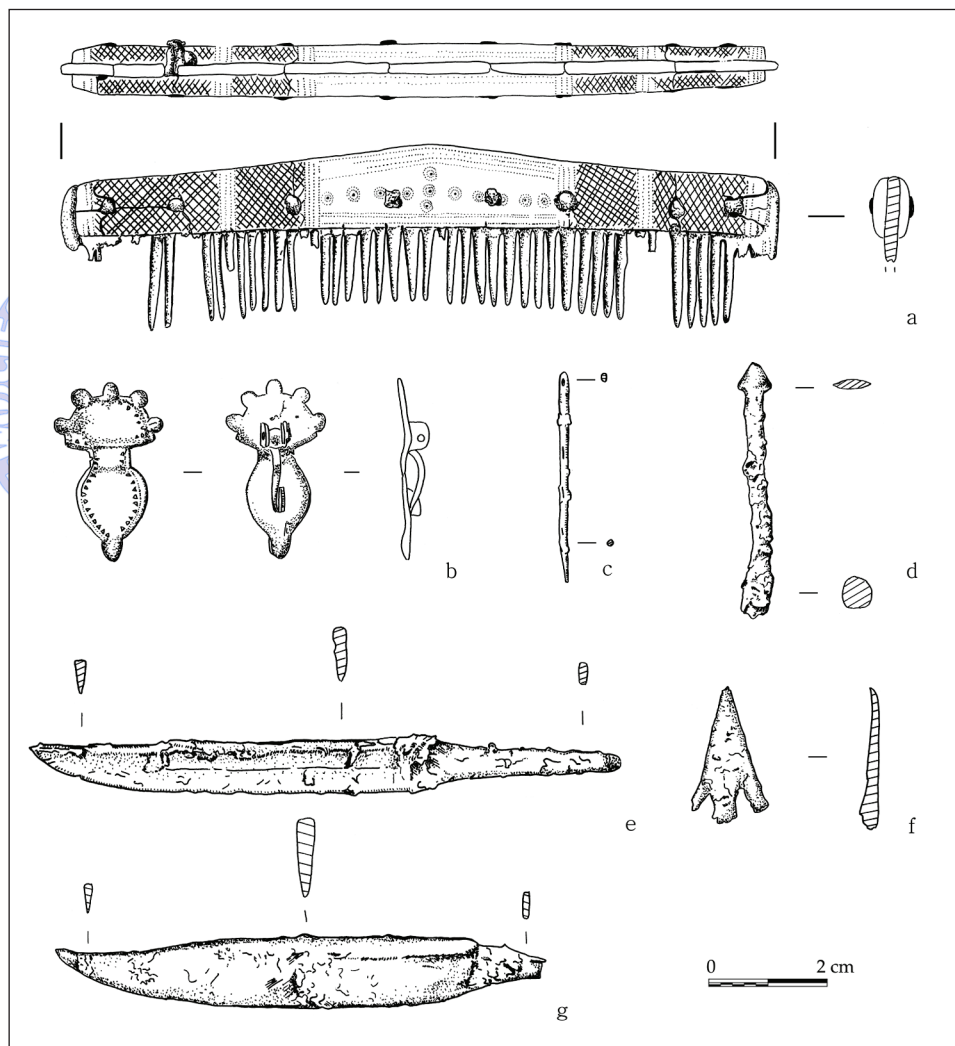
⁵ Dalej cyt. OWL-WŚ.

⁶ Dalej cyt. WEŻ.

⁷ Na obecnym, wstępnym etapie opracowania stanowiska wydaje się, że wszystkie te elementy tworzyły jeden złożony system obronny. Przewartościowanie ustaleń w tej kwestii mogą przynieść w przyszłości dalsze prace badawcze, szczegółowe analizy materiałów zabytkowych oraz rezultaty planowanych analiz radiowęglowych.

występowały na przestrzeni dwóch arów. Zadokumentowane obiekty reprezentują dwa główne horyzonty chronologiczne: WEŻ oraz OWL-WŚ.

W wykopie 3, wytyczonym na płaskowyżu, w miejscu gdzie podczas badań geofizycznych ujawniono anomalie liniowe, które mogły wiązać się z relikami obiektów związanych z architekturą obronną grodziska odsłonięto dwie niewielkie

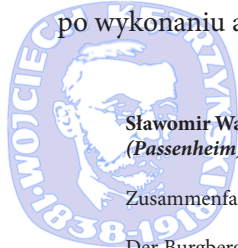

Ryc. 2. Pasym, pow. Szczytno. Wybór zabytków z badań. A – grzebień rogowy, B – zapinka pięciopalczasta typu Wólka Prusinowska, C – igła żelazna, D, F – grot strzał, E, G – noże żelazne (rys. T. Olivelli, D. Żak-Boryszko)

jamy oraz kilka dołków postępujących. Rzeczone anomalie liniowe okazały się być przewarstwieniami ciemnopomarańczowej, rdzawej gliny.

W trakcie badań pozyskano liczne materiały zabytkowe: blisko 9 000 fragmentów ceramiki, przeszło 16 000 szczątków zwierzęcych oraz liczne zabytki tzw. wydzielone (Ryc. 2). Poza pojedynczymi przedmiotami, które można datować na młodszą epokę kamienia/wczesną epokę brązu (np. toporek kamienny), czy też WEŻ (fragment brązowej szpili), zdecydowana większość materiałów pochodzi z horyzontu OWL-WŚ.

Podsumowując, należy powtórzyć, że w trakcie badań odkryto relikty zarówno zabudowy mieszkalno-gospodarczej, jak i świadectwa niezwykle złożonego systemu obronnego grodziska w Pasymiu. Potężny system obronny nie ma analogii. Co więcej nie są znane inne grodziska o tak wczesnej chronologii z ziem pruskich (z północno-wschodniej Polski i ziem sąsiednich). Na chwilę obecną grodzisko należy datować na okres od fazy E3 do końca fazy F, w chronologii bezwzględnej od około 600 do 900 n.e. Bardziej precyzyjne określenie chronologii będzie możliwe po wykonaniu analiz radiowęglowych.

Sławomir Wadył, *Die Forschungsergebnisse auf dem Burgberg „Okrągła góra“ (Runder Berg) in Pasym (Passenheim), Kreis Szczytno (Ortelsburg) im Jahre 2016*

Zusammenfassung

Der Burgberg befindet sich 1,5 km nordöstlich von Pasym. Er liegt auf der Halbinsel Ostrów zwischen den Armen des Kalwa-Sees. Während der Ausgrabungen wurden viele altertümliche Funde gemacht: ca. 9 000 Keramikfragmente, über 16 000 Überreste von Tieren sowie Funde, die aus der jüngeren Steinzeit / frühen Bronzezeit (wie z.B. Steinbeil) oder aus der frühen Eisenzeit (Fragment der Fibel aus Bronze) stammen. Der größte Teil der Funde stammt aus der Völkerwanderungszeit und aus dem Frühmittelalter.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Sławomir Wadył, *The report of excavations at the „Okrągła góra“ hillfort in Pasym, Szczytno County in 2016*

Summary

The stronghold is located 1.5 km north-west of Pasym. It is situated on a peninsula called Ostrów within Lake Kalwa. Numerous artefacts were recovered during the course of the excavations: nearly 9000 fragments of pottery, over 16,000 animal remains, as well as numerous objects that can be dated to the younger Stone Age / early Bronze Age (e.g. a stone axe) or the early Iron Age (a fragment of a bronze knife), whilst the vast majority of materials can be dated to the Migration Period and the early Middle Ages.

Translated by Aleksander Pluskowski

dr Sławomir Wadył
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
slawomirwadyl@wp.pl

Opracowania

Boenigk [H.]

1880. *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. 6, ss. 108–110.

Bujack G.

1881. *Der runde Berg bei Passenheim*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. 7, ss. 108–110.

1887. *Der Kuglacker Schlossberg und andere Wallberge*, Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia, Bd. 13, ss. 89–93.

Odoj R.

1962. *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrągła Góra” w Pasymiu-Ostrowie, pow. Szczytno, w roku 1962*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 4, ss. 827–830.

1968. *Wyniki badań grodziska z VI–VIII w. n.e. w Pasymiu, pow. Szczytno, a problemy kultury mazurskiej*, Rocznik Olsztyński, R. 7, ss. 113–147.

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO